

O‘ZBEKISTONDA DINLARARO TOTUVLIK: TARIXIY TAJRIBA VA ZAMONAVIY ISTIQBOLLAR**Nishonova Ruhshona Otajon qizi***Farg‘ona davlat universiteti talabasi*nishonovaruhshonaxon@gmail.com

Anotatsiya. Ushbu maqola O'zbekistonda dinlararo totuvlikning tarixiy ildizlari va zamonaviy istiqbollarini o'rganishga bag'ishlangan. Unda qadim zamonlardan buyon turli dinlarning yonma-yon yashash tajribasi, mustaqillik yillarida dinlararo munosabatlarni mustahkamlash bo'yicha amalga oshirilgan ishlar hamda globalizatsiya sharoitida dinlararo muloqotning ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar. O'zbekiston, dinlararo totuvlik, diniy bag'rikenglik, dinlararo muloqot, tarixiy tajriba, zamonaviy istiqbollar, diniy erkinlik, globalizatsiya.

Аннотация. Данная статья посвящена изучению исторических корней и современных перспектив межконфессионального согласия в Узбекистане. В ней рассматривается опыт мирного сосуществования различных религий с древних времен, работа, проделанная в годы независимости по укреплению межконфессиональных отношений, а также значение межрелигиозного диалога в условиях глобализации.

Ключевые слова. Узбекистан, межконфессиональное согласие, религиозная толерантность, межрелигиозный диалог, исторический опыт, современные перспективы, религиозная свобода, глобализация.

Annotation. This article is dedicated to exploring the historical roots and modern prospects of interfaith harmony in Uzbekistan. It examines the experience of peaceful coexistence of various religions since ancient times, the work carried out during the years of independence to strengthen interfaith relations, as well as the importance of interreligious dialogue in the context of globalization

Keywords. Uzbekistan, interfaith harmony, religious tolerance, interreligious dialogue, historical experience, modern prospects, religious freedom, globalization.

Kirish. Dinshunoslik - bu dinlarni ilmiy jihatdan o'rganuvchi fan. U dinning kelib chiqishi, rivojlanishi, tuzilishi, funksiyalari, jamiyatga ta'siri va boshqa dinlar bilan

o'zaro aloqalarini o'rganadi. Dinshunoslik diniy e'tiqodga asoslanmaydi, balki dinni ob'ektiv va betaraf tarzda tahlil qiladi.

Bugungi globallashuv jarayonida dinlararo munosabatlar tobora dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda. Dunyoning turli nuqtalarida diniy ziddiyatlar kuchayib, ekstremizm va terrorizm xavfi ortib borayotgan bir paytda, dinlararo totuvlik va bag'rikenglikni ta'minlash masalasi muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, O'zbekiston kabi ko'p millatli va ko'p konfessiyali davlatlar uchun bu masala milliy barqarorlikni saqlash, ijtimoiy totuvlikni mustahkamlash va davlatning barqaror rivojlanishini ta'minlashning muhim omilidir.

O'zbekiston azaldan turli dinlar va madaniyatlar kesishgan hudud bo'lib kelgan. Bu yerda asrlar davomida Islom, Xristianlik, Buddizm, Yahudiylik va boshqa dinlar vakillari tinch-totuv yashab kelganlar. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi har bir fuqaroning diniy erkinligini kafolatlaydi va barcha dinlarga teng munosabatda bo'lishni ta'minlaydi.

Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekistonda dinlararo totuvlikning tarixiy ildizlarini o'rganish, mustaqillik yillarida dinlararo munosabatlarni mustahkamlash borasida amalga oshirilgan ishlarni tahlil qilish hamda globalizatsiya sharoitida dinlararo muloqotning zamonaviy istiqbollarini belgilashdan iborat.

O'zbekiston hududi qadim zamonlardan buyon turli dinlar va madaniyatlar o'zaro ta'sir etgan mintaqa sifatida shakllangan. Bu yerda zardushtiylik, buddizm, xristianlik, yahudiylik va islom dinlari asrlar davomida yonma-yon mavjud bo'lib, o'zaro hurmat va bag'rikenglik muhitini yaratgan.

O'zbekiston hududida ilk davlatlar paydo bo'lganidan buyon turli diniy e'tiqodlar mavjud bo'lgan. Zardushtiylik miloddan avvalgi VI asrda paydo bo'lib, Markaziy Osiyoda keng tarqalgan. Milodiy I asrlarda buddizm Kushon podsholigi davrida keng yoyilib, O'zbekiston hududida ko'plab buddist ibodatxonalari va monastirlari qurilgan. Shuningdek, O'zbekistonda xristianlikning nestorian oqimi va yahudiylik ham o'z tarafdorlariga ega bo'lgan.

Buyuk Ipak yo'li O'zbekiston hududidan o'tganligi sababli, bu mintaqa Sharq va G'arb o'rtasida madaniy va diniy almashinuv markaziga aylangan. Ipak yo'li orqali turli dinlarning g'oyalari, urf-odatlar va qadriyatlari tarqalib, dinlararo muloqot va bag'rikenglikning rivojlanishiga hissa qo'shgan.

VIII asrda islom dinining kirib kelishi bilan O'zbekiston hududida yangi diniy davr boshlangan. Islom dini mahalliy dinlar va madaniyatlar bilan o'zaro ta'sirlashib, o'zbek xalqining ma'naviy dunyoqarashiga chuqur ta'sir ko'rsatgan. O'rta asrlarda O'zbekiston hududida islom dinining turli oqimlari, shuningdek, boshqa dinlar vakillari ham tinch-totuv yashaganlar. Alisher Navoiy o'z asarlarida diniy bag'rikenglik va insonparvarlik g'oyalarini targ'ib qilib, turli din vakillarini o'zaro hurmat qilishga chaqirgan.

Sovet davrida O'zbekistonda din davlatdan ajratilgan bo'lib, diniy tashkilotlar davlat nazoratida bo'lgan. Diniy ta'lim cheklangan, diniy marosimlar o'tkazish qiyinlashgan. Shunga qaramay, O'zbekiston xalqi o'zining diniy qadriyatlarini saqlab qolishga muvaffaq bo'lgan. O'zbekistonda dinlararo totuvlikning tarixiy ildizlari qadim zamonlarga borib taqaladi. Turli dinlarning yonma-yon yashashi, Ipak yo'lining dinlararo muloqotga ta'siri va o'rta asrlarda diniy bag'rikenglik namunalari O'zbekistonda dinlararo totuvlikning mustahkam poydevorini yaratgan. Sovet davrida diniy cheklovlarga qaramay, O'zbekiston xalqi o'zining diniy qadriyatlarini saqlab qolishga muvaffaq bo'lgan. Bu tarixiy tajriba O'zbekiston uchun dinlararo totuvlikni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, dinlararo totuvlikni mustahkamlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Mustaqillik yillarida dinlararo munosabatlarni rivojlantirish, diniy bag'rikenglikni ta'minlash va diniy ekstremizmga qarshi kurashish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasida "Hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi. Har bir inson xohlagan dinga e'tiqod qilish yoki hech qanday dinga e'tiqod qilmaslik huquqiga ega. Diniy qarashlarni majburan singdirishga yo'l qo'yilmaydi", deb belgilab qo'yilgan. Bu qoida O'zbekistonda diniy erkinlikning asosiy kafolati hisoblanadi. Konstitutsiya har bir fuqaroning diniy e'tiqodidan qat'i nazar teng huquqlarga ega ekanligini ta'minlaydi.

O'zbekiston davlati diniy tashkilotlarni qo'llab-quvvatlashga katta e'tibor qaratadi. Respublikada faoliyat ko'rsatayotgan barcha diniy tashkilotlar davlat tomonidan ro'yxatga olinadi va ularning qonuniy faoliyati uchun sharoit yaratiladi. Diniy tashkilotlarga o'z ibodatxonalarini qurish, ta'mirlash va saqlash, diniy adabiyotlarni nashr etish, xalqaro diniy tadbirlarda ishtirok etish kabi imkoniyatlar beriladi.

Shuningdek, davlat diniy tashkilotlarning ijtimoiy ahamiyatga molik loyihalarini qo'llab-quvvatlaydi.

O'zbekistonda diniy ta'limni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Respublikada Islom, Xristianlik va Yahudiylik dinlari bo'yicha o'quv yurtlari faoliyat ko'rsatadi. Bu o'quv yurtlarida diniy ulamolar, imom-xatiblar, ruhoniylar va dinshunoslar tayyorlanadi. Diniy ta'lim muassasalarida zamonaviy bilimlar bilan bir qatorda diniy qadriyatlar ham o'rgatiladi. Shuningdek, O'zbekiston davlati xorijiy diniy o'quv yurtlarida o'qish uchun grantlar ajratadi.

O'zbekiston davlati dinlararo muloqotni yo'lga qo'yish bo'yicha faol siyosat olib boradi. Respublikada turli diniy konfessiyalar vakillari ishtirokida "Dinlararo kengash" faoliyat ko'rsatadi. Kengash dinlararo munosabatlarni mustahkamlash, diniy bag'rikenglikni targ'ib qilish va diniy ekstremizmga qarshi kurashish bo'yicha takliflar ishlab chiqadi. O'zbekistonda har yili dinlararo muloqotga bag'ishlangan xalqaro konferensiyalar va seminarlar o'tkaziladi.

O'zbekiston davlati diniy ekstremizmga qarshi kurashishga katta e'tibor qaratadi. Diniy ekstremizmning oldini olish maqsadida ma'rifiy tadbirlar o'tkaziladi, diniy savodsizlikka qarshi kurashiladi va yosh avlodni milliy va diniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga qaratilgan ishlar olib boriladi. Diniy ekstremizmga aloqador bo'lgan shaxslarga nisbatan qonuniy choralar ko'riladi. Shuningdek, davlat diniy ekstremizm g'oyalarini targ'ib qiluvchi internet saytlariga qarshi kurash olib boradi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng dinlararo totuvlikni mustahkamlash bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Konstitutsiyada diniy erkinlikning kafolatlanishi, diniy tashkilotlarni qo'llab-quvvatlash, diniy ta'limni rivojlantirish, dinlararo muloqotni yo'lga qo'yish bo'yicha davlat siyosati va diniy ekstremizmga qarshi kurash O'zbekistonda dinlararo totuvlikni mustahkamlashning muhim omillaridir.

O'zbekistonda dinlararo totuvlikni mustahkamlash masalasi zamonaviy sharoitda ham o'z dolzarbligini yo'qotmaydi. Globalizatsiya jarayoni, axborot texnologiyalarining rivojlanishi, diniy ekstremizm va terrorizm xavfining ortishi dinlararo muloqotni yanada muhim ahamiyatga ega qilmoqda. O'zbekiston dinlararo totuvlikni mustahkamlash va diniy bag'rikenglikni targ'ib qilish bo'yicha o'zining noyob tajribasini xalqaro maydonda faol ravishda namoyon etib kelmoqda.

Globalizatsiya dunyoni birlashtirib, turli madaniyatlar va dinlar o'rtasidagi aloqalarni kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, globallashuv diniy ziddiyatlarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun, globalizatsiya sharoitida dinlararo muloqotni yo'lga qo'yish, turli din vakillari o'rtasida o'zaro tushunish va hurmatni ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Dinlararo muloqot turli madaniyatlarni boyitadi, umuminsoniy qadriyatlarni targ'ib qiladi va diniy ekstremizmga qarshi kurashishga yordam beradi.

O'zbekiston xalqaro maydonda dinlararo totuvlikni targ'ib qilish bo'yicha faol rol o'ynamoqda. O'zbekiston tashabbusi bilan Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) Bosh Assambleyasining "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" maxsus rezolyutsiyasi qabul qilindi. O'zbekiston har yili dinlararo muloqotga bag'ishlangan xalqaro konferensiyalar va seminarlar o'tkazadi. Samarqand shahrida Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi va Islom sivilizatsiyasi markazi faoliyat ko'rsatadi. O'zbekiston Islom hamkorlik tashkiloti (IHT) va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan dinlararo muloqot bo'yicha hamkorlik qiladi.

Yosh avlodni diniy bag'rikenglik ruhida tarbiyalash O'zbekistonda dinlararo totuvlikni mustahkamlashning muhim omilidir. Maktablarda "Odobnoma", "Vatan tuyg'usi" kabi fanlar o'qitiladi, unda yoshlarga milliy va diniy qadriyatlar, bag'rikenglik va o'zaro hurmat tushunchalari singdiriladi. Oliy o'quv yurtlarida "Dinshunoslik" fani o'qitiladi, unda talabalarga turli dinlar haqida ilmiy bilimlar beriladi. Yoshlar o'rtasida diniy ekstremizmning oldini olish maqsadida ma'rifiy tadbirlar o'tkaziladi.

Diniy sohada kelib chiqadigan muammolarni bartaraf etish uchun davlat va diniy tashkilotlar o'rtasida hamkorlikni mustahkamlash, diniy savodsizlikka qarshi kurashish, diniy ekstremizmning oldini olish bo'yicha profilaktik tadbirlar o'tkazish, diniy masalalarda mutanosiblikni saqlash, dinlararo muloqotni rivojlantirish, qonun ustuvorligini ta'minlash va diniy tashkilotlarning faoliyatini qonun doirasida tartibga solish zarur., O'zbekistonda dinlararo totuvlikning zamonaviy istiqbollari globalizatsiya sharoitida dinlararo muloqotning ahamiyatini oshirish, O'zbekistonning xalqaro maydonda dinlararo totuvlikni targ'ib qilishdagi rolini kuchaytirish, yosh avlodni diniy bag'rikenglik ruhida tarbiyalash va diniy sohada kelib chiqadigan muammolarni bartaraf etish yo'llarini topish bilan bog'liq. O'zbekiston dinlararo

totuvlikni mustahkamlash bo'yicha o'zining noyob tajribasini kelajakda ham davom ettiradi.

Xulosa. Ushbu maqolada O'zbekistonda dinlararo totuvlikning tarixiy ildizlari, mustaqillik yillarida dinlararo munosabatlarni mustahkamlash bo'yicha amalga oshirilgan ishlar hamda dinlararo totuvlikning zamonaviy istiqbollari ko'rib chiqildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston azaldan turli dinlar va madaniyatlar o'zaro ta'sirlashgan hudud bo'lib kelgan. Zardushtiylik, buddizm, xristianlik, yahudiylik va islom dinlari asrlar davomida yonma-yon mavjud bo'lib, o'zaro hurmat va bag'rikenglik muhitini yaratgan.

Globalizatsiya sharoitida dinlararo muloqotning ahamiyati yanada ortib bormoqda. O'zbekiston xalqaro maydonda dinlararo totuvlikni targ'ib qilish bo'yicha faol rol o'ynamoqda. Yosh avlodni diniy bag'rikenglik ruhida tarbiyalash va diniy sohada kelib chiqadigan muammolarni bartaraf etish yo'llarini topish dinlararo totuvlikning zamonaviy istiqbollari hisoblanadi. Dinlararo totuvlik O'zbekiston kelajagi uchun muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Karimov I.A. (2001). *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma'naviyat.

2.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.

3.O‘zbekiston Respublikasi “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 1998 (oxirgi o‘zgarishlar bilan).

4.Ravshanov S. (2020). *O‘zbekistonda dinlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglik siyosati.* – Toshkent: Ijtimoiy fikr markazi.

5.Islom Karimov nomidagi Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi (2021). *Ma'naviy uyg'onish va dinlararo hamjihatlik tamoyillari.* – Toshkent.

6.Qodirov M. (2018). *O‘zbekiston tarixida dinlararo munosabatlar.* // “Tarix va jamiyat” jurnali, №4.

7.Ziyodov A. (2022). *Zamonaviy O‘zbekistonda diniy bag‘rikenglik amaliyoti: yutuqlar va muammolar.* // “Ijtimoiy fanlar” jurnali, №2.